

HANÇERLİ HANIM HİKÂYE-İ GARİBESİ'NİN MODERN EŞCİNSELLERİ

The Modern Gays of The Strange Story of the Lady with the Dagger

Oğuz GÜVEN*

ÖZ

Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi, on yedinci yüzyılda yaşayan bir delikanlının maceralarını anlatan bir realist halk hikâyesidir. Bu halk hikâyesinde erkek eşcinselliği geniş yer tutar, ama metinde erkekleri birbirlerine bağlayan aşk, Osmanlı şiirini biçimlendiren aşktan, yetişkin erkek ile sakalı çıkmamış oğlan arasındaki aşktan, yani pederastiden farklıdır. Hikâye, özellikle genç delikanlılar ile oğlan çocukları arasındaki erotik ilişkilere ve aşka yer vermektedir. Bu yazıda, *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi* Dror Ze'evi, Walter G. Andrews, Mehmet Kalpaklı, David Halperin ve Foucault gibi yazarların kuramsal metinlerinden yararlanılarak incelenecektir. Hikâye, homoerotik Osmanlı edebiyatını inceleyenler için önemli bir metindir.

Anahtar Sözcükler

Realist Halk Hikâyesi, Pederasti, Homoerotik

ABSTRACT

The Strange Story of the Lady with the Dagger is a realistic folk story narrating the adventures of an adolescent who lives in the seventeenth century. In this folk story, male homosexuality takes much place, but the love binding the males to each other in the text differs from the love which shapes the Ottoman poem, the love between a mature male and a beardless boy, which is pederasty. The story gives place especially to the erotic relations and love between adolescents and boys. In this paper, *The Strange Story of the Lady with the Dagger* will be studied utilising the theoretical texts of writers like Dror Ze'evi, Walter G. Andrews, Mehmet Kalpaklı, David Halperin and Foucault. The story is a text of significance for those studying homoerotic Ottoman literature.

Key Words

Realistic Folk Story, Pederasty, Homoerotic

-Mehmet Ali'ye-

Türk edebiyatında, eşcinsellik gibi günümüzde aykırı olarak nitelendirilen cinselliklere yer veren edebî metinlerin sayısı az değildir. Gerek eski Türk edebiyatı, gerek halk edebiyatı, gerek Tanzimat sonrası edebiyat, aykırı cinselliklerle ilgili birçok metni içermektedir. Öte yandan, aykırı cinsellik çoğu zaman yalnızca erkek eşcinselliğinden ibaret bir konu olarak görüldüğü için, kadın eşcinselliği gibi diğer sıra dışı cinsellikler, edebî metinlerde ve edebiyat eleştirisinde fazla tartışılmamıştır. Edebiyat eleştirisine bakıldığı zaman, erkek eşcinselliği konusunun genellikle divan şiirinde sevgilinin cinsiyeti bağlamında

tartışıldığı görülmektedir. Bu tartışmalara, Atilla Şentürk¹, Mehmet Kaplan, Walter G. Andrews, Mehmet Kalpaklı, Nuran Tezcan², Konur Ertop ve Selim Sırrı Kuru gibi birçok araştırmacı çalışmalarına katılmıştır. Bu çalışmaların pek çoğu, edebiyat düzleminin dışına çıkarak Osmanlı toplumunu cinselleştirmeye ve tarihsel gerçekliği yakalamaya yönelik bir çabayı da içermektedir. Kuşkusuz böyle bir çaba, incelenecek edebî metinlerin başka alanlardan örneklerle çeşitlendirilmesini gerektirir. Bu noktada, cinsellik konusunda çalışmak isteyen araştırmacılar için halk edebiyatının birçok verimli metin sunabileceği belirtilmelidir. Dokuz Tıflı hikâyesinden biri

* Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi. (oguzg@bilkent.edu.tr)

olan *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi* de bu bağlamda tartışılması gereken önemli bir metindir.

Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi, 4. Murat (1623-1640) döneminde yaşanan olayları anlatan bir realist halk hikâyesidir. Önce meddahlar tarafından dinleyici önünde anlatıldığı düşünülen bu mensur hikâye, ilk kez 1851 yılında basılmıştır. *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi*, özellikle Tanzimat romanı üzerindeki etkileri ile inceleme konusu olmuştur. Hikâyenin bugüne değin yeterince tartışılmamış bir özelliği, metinde erkek eşcinselliği konusunun geniş yer tutmasıdır. Güzin Dino, *Türk Romanının Doğuşu*'nda, *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi*'ni Namık Kemal'in *İntibah*'ı üzerindeki etkileri bakımından incelemiş, bu bağlamda realist halk hikâyelerindeki açık saçık sahnelere ve erkek eşcinselliğine kısaca değinmiştir (33-36). Konur Ertop, *Türk Edebiyatında Seks* adlı kitabında konuya yer ayıran bir diğer yazardır (188-90). David Selim Sayers ise "Tıflî Hikâyelerinin Türsel Gelişimi" başlıklı yüksek lisans tezinde, Tıflî hikâyelerinde ve bu bağlamda *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi*'nde eşcinsellik konusuna yer vermiştir (103-20). Bu yazıda, *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi*'nde geniş yer tutan erkek eşcinselliği konusu, belirtilen çalışmalardan farklı olarak Dror Ze'evi, Walter G. Andrews, Mehmet Kalpaklı, David Halperin ve Foucault'nun cinsellikle ilgili çalışmalarından yararlanılarak tartışılacaktır. Bu tartışmalara girmeden önce, *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi*'nin çok kısa bir özeti verilecektir. Ardından, hikâyenin homoerotik bölümleri saptanacak ve bu bölümler, kuramsal metinlerin ışığında okunacak ve yorumlanacaktır.

4. Murat döneminde, yani 17. yüzyılın ilk yarısında İstanbul'da yaşayan

Süleyman, güzelliğiyle kadınları olduğu kadar erkekleri de kendisine hayran bırakan bir delikanlıdır. Delikanlı, Hançerli Hanım'ın genç kölesi Kamer'e âşık olur. Hançerli Hanım ise Süleyman'a âşıktır ve birlikte olmak için delikanlıyı yalısına çağırır. Kamer'e yakın olmak için bu daveti kabul eden Süleyman, onu öperken Hançerli Hanım'a yakalanır. Bu olayın ardından Hançerli Hanım tarafından işkence edilen Kamer, ormanda ölüme terk edilir. Hançerli Hanım, Süleyman'ı da öldürmek ister. Ancak 4. Murat'ın gözdesi Tıflî, Süleyman'ı kurtarır ve olan biteni padişaha anlatır. Böylece Hançerli Hanım tutuklanır. Hikâyenin sonunda, Süleyman ve azat edilen Kamer evlenirler.

Hikâyenin konusu, eşcinsel ilişkilere değinmeksizin böylece özetlenebilmektedir. Ancak bu durum, hikâyedeki yoğun homoerotizmin ihmal edilmesine neden olmamalıdır. Erkek eşcinselliği, özellikle genç delikanlılar ile oğlan çocukları arasında eşcinsellik, olay örgüsünü belirlemese de metinde geniş yer tutmaktadır. Bu bağlamda, hikâyenin ilk sayfalarında anlatılan rakı sofrası sahnesi, metnin homoerotik bölümlerinden biridir. Bu bölüm, bir bakıma meyhaneden, şaraptan ve sâkiden bahseden Osmanlı şiiri örneklerini hatırlatmaktadır. Söz konusu bölümde, Süleyman ile meyhaneci çırağı arasındaki yakınlaşma şöyle anlatılmaktadır:

Biraz sonra gayet güzel bir rakı sofrası hazırlandı.. Herifler kadehleri doldurup toka ettiler.. Süleyman Beğ'e de bir şişe iksir getirdiler ve gül yanaklı, son derece de dilber bir muğbeçe, kadehi doldurdu. Ve Beğ'e takdim etti... Birkaç kadeh içilince, gözleri döndü, yavaş yavaş şenlenmeye başladılar.. Güzel sâkiyi, Süleyman Beğ'in yanına oturtular... Artık her içişinde, iki genç birbirinin du-

daklarından meze alıyorlardı.. (*Hançerli Hanım... 8-9*)

Görüldüğü gibi, hikâyenin kahramanı Süleyman, meyhanede kendisine içki sunan meyhaneci çırağıyla erotik bir yakınlaşmayı tecrübe etmektedir. Süleyman'ın yanında oturan "sâki-i sîmîn-i sâk" (gümüş baldırlı sâki), "bil-lur gibi kollarını sıva[r] [ve] nâz u şive ile Süleyman Bey'in penbe dudaklarına birbirini müteakip birkaç kadeh ver[ir]" (9). Bu olay sırasında Süleyman, "sinn-i bulûğa vasıl olmuş" (12), yani ergenleşmiş bir delikanlıdır. Süleyman, ilk erotik deneyimini kapalı kapılar ardında değil, arkadaşlarının da bulunduğu meyhane ortamında serbestçe yaşamaktadır ve ona bu ilk deneyiminde bir oğlan çocuğu eşlik eder. Süleyman'ın sâki ile sevişmesi, ne kendi arkadaşları, ne de meyhanedeki diğer insanlar tarafından yadırganır.

Meyhaneden ayrılan Süleyman, bu kez bir başka "sâki-i mehlîkâ" (9) ile, yani ay yüzlü sâki ile karşılaşır. Sâki, Süleyman'ın güzelliği karşısında şaşkınlığa düşer ve güzel sözler söyleyerek onu meyhaneye davet eder. Ardından, ona bir kadeh şarap sunar; karşılığında dudaklarından öptürür ve ertesi gün görüşmek üzere söz alır. Süleyman, bu ilk erotik deneyimlerinin ve içkinin sarhoşluğu içindedir artık: "Biçare Süleyman Bey, hem âşık ve hem ma'şûk olmuştu[r]" (11). Öyle ki, ertesi gün sabahtan güzel kıyafetlerini giyerek "[d]oğruca meyhaneye gidip sâki-i mâh-rûya mülâki ol[ur]" (11), yani ay yüzlü sâkiye kavuşur.

Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Süleyman, bedestende satıcı olarak çalışmaya başlar. Bu sırada Süleyman'ın güzelliği şehirde o kadar çok konuşulur ki, sırf onun güzelliğini görmek için dükkâna gelen müşteriler birçok şey satın alırlar. Bu müşteriler arasında erkek-

ler kadar kadınların da olduğu belirtilir (18). Süleyman'ın güzelliği ile erkekleri cezbediği hikâyede böyle anlatılmış olur. Bu durum, en azından hikâyenin ortaya çıktığı düşünülen 17. yüzyılda, nesnesi erkek güzelliği olan homoerotik arzusunun Osmanlı toplumunda serbestçe tecrübe edildiğini göstermektedir.³

Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesî'ni eşcinsellik konusu bağlamında asıl önemli kılan, hikâyede meddah tarafından anlatılan iki genç erkeğin aşk hikâyesidir. Bu hikâye, Güzin Dino'nun da belirttiği gibi, çerçeve hikâye içinde geniş yer tutmakta ve seksen dokuz sayfalık *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesî*'nin on bir sayfasını oluşturmaktadır (Dino, *Türk Romanının Doğuşu* 35). Hikâyenin kahramanları, padişah Cemşid, Cemşid'in gulâmlarından Nâyâb ve Seyf-i Dil'dir. Bu aşk üçgeni içinde Nâyâb, padişahın bir an olsun yanından ayırmak istemediği bir oğlan çocuğu, Seyf-i Dil ise genç bir delikanlıdır. Bir gün padişahla şehri gezen Nâyâb, Seyf-i Dil'i görerek âşık olur. Çok geçmeden Nâyâb'ın aşk acısı çektiğini anlayan padişah, "[b]ir an bezmimden dûr olsan çektiğim âlâm ve ızdırabı ta'rif edemem.. Gel, benim güzel yavrum, bu sevdadan vazgeç" (45) sözleriyle Nâyâb'a ne kadar âşık olduğunu ifade eder ve ondan kendisine bağlı kalmasını ister. Ancak Nâyâb, Seyf-i Dil'den vazgeçemez. Üstelik Seyf-i Dil de aşkına karşılık verir. Hikâyenin bir bölümünde, iki gencin sevdalı hâllerini gören insanlar, "[h]epimiz de delikanlı olduk.. Haydi dükkânlara... Alış verişimize bakalım.. İki genç hasbihal etsinler" (48) sözleriyle, genç bir delikanlının bir oğlan çocuğuyla yakınlaşmasını onayladıklarını ifade etmiş olurlar. Nâyâb ve Seyf-i Dil, Cemşid'den kaçmak ve Anadolu'da birlikte yaşamak üzere kısa süre sonra yola çıkarlar. Ne yazık ki padişah Cemşid'in

adamlarına yakalanırlar. Hikâyenin sonunda padişah Cemşid, Seyf-i Dil'in gözleri önünde Nâyâb'ı öldürür. Bu acıya dayanamayan Seyf-i Dil de oracıkta sevgiliyle birlikte son nefesini verir.

Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesî'nde meddah tarafından anlatılan bu küçük hikâye, eşcinselliğe yalnızca bedensel bir eylem, bir tutku olarak değil, iki genç erkeğin duygusal ilişkisi olarak yer verdiği için önemlidir. Nâyâb ile Seyf-i Dil'in hikâyesi, birbirine âşık çok genç iki erkeğin entrikalardan uzak, duygusal ve acıklı hikâyesidir.

Walter G. Andrews ile Mehmet Kalpaklı'nın birlikte hazırladıkları *The Age of Beloveds* (Sevgililer Çağı) adlı kitapta, 15. yüzyıl sonundan 17. yüzyıl başına kadar süren yaklaşık iki yüzyıllık dönem, Osmanlı toplumundaki ve Avrupa'daki aşk ve cinsellik anlayışı nedeniyle "sevgililer çağı" olarak adlandırılmıştır (23). Kitapta, bu dönem boyunca gerek Osmanlı toplumunda, gerek Avrupa'da çeşitli cinselliklerin serbestçe yaşandığı belirtilmektedir. Andrews ve Kalpaklı, özellikle bu dönem süresince Osmanlı şiirine hâkim olan aşk anlayışını ve androjen sevgili tipini ayrıntılarıyla incelemektedirler. Yazarlar, her ne kadar kanunen yasaklanmış ve cezaya bağlanmış olsa da, yetişkin bir erkeğin bıyığı sakalı çıkmamış tüysüz bir oğlanla ilişki yaşamasının Osmanlı toplumunda (eski Yunan'da olduğu gibi) olağan karşılandığını, hatta yetişkin erkeğin genç erkekle ilişkisinin neredeyse kurumsallaşmış biçimde yaşandığını belirtmektedirler. *The Age of Beloveds*'da, söz konusu dönem boyunca müsamaha gösterilen erkek eşcinselliğiyle ilgili şu temel bilgi verilmektedir:

Bir genç adam, yüzü sakallarıyla grileşir grileşmez uygun bir sevgili olmaktan çıkmaktaydı. Yetişkin erkekler

arasında cinsel ilişki, yetişkin erkeklerden birisinin edilgen ve diğerine tabi olmasını gerektiren bir rol üstlenmesi anlamına geleceği için hoş karşılanmıyordu. (140)

Bu konuya, Dror Ze'evi de *Müslüman Osmanlı Toplumunda Arzu ve Aşk* adlı kitabında yer ayırır. Ze'evi, cinsellik konusunu Osmanlı Orta Doğusu bağlamında ve 16. yüzyıldan 20. yüzyıla uzanan dört yüzyıllık dönem içinde incelemektedir. Dror Ze'evi'ye göre, bir Osmanlı erkeğinin hem kadınlara, hem de kendisinden genç erkeklere ilgi duyması doğal bir durum olmaktan öte, bir cinsel norm olarak kabul görmüştü. Ze'evi, "[...] erkek erkeğe cinsellik hakkında herhangi bir aykırı ses yükseliyorsa bu ancak yetişkinlerin diğer yetişkinleri çekici bulması konusundadır" (109) diyerek, Andrews ve Kalpaklı ile birlikte, Osmanlı toplumunda yaşanan eşcinselliğin temel kaidesini ortaya koymuş olur.

Günümüzde, yetişkin erkeğin bıyığı sakalı çıkmamış tüysüz oğlanlara yönelmesi ile yaşanan homoerotik ilişki "pederasti" (pederasty)⁴ olarak adlandırılmaktadır. İlişkide genellikle aktif rol üstlendiği düşünülen yetişkin partner "pederast" adını alır. Özellikle Antik Yunan'da pederasti konusundaki çalışmalarıyla bilinen David Halperin⁵, genç partner için pek yaygın olmayan İngilizce "philerast" terimini kullanmaktadır (Halperin, "One Hundred Years of Homosexuality" 37).

Dror Ze'evi, Andrews ve Kalpaklı'nın yukarıda aktarılan saptamaları bir araya getirildiği zaman, cinsel söylemin Osmanlı erkeği için belirlediği norm ve sınırlar ortaya çıkmaktadır. Bu tabloya göre, Osmanlı erkeği için norm biseksüelliktir. Biseksüel erkeğin eşcinsel ilişkileri için norm pederastidir. Bir başka ifadeyle, genç partnerin yaşı,

Osmanlı erkek eşcinselliğinin sınırını belirlemektedir. Bu noktada, delikanlının yaşı konusuyla ilgili olarak birçok kaynağa başvurulabilir. Editörlüğünü Wayne R. Dynes'in yaptığı *Encyclopedia of Homosexuality*'deki (Eşcinsellik Ansiklopedisi) tanımında, pederastinin yetişkin bir erkek ile yaşı genellikle 12 ile 17 arasında değişen oğlan çocuğu arasında yaşanan ve cinsel ilişki ile sonuçlanması gerekmeyen erotik ilişki türü olduğu belirtilmektedir (2: 959-960).⁶

Daha önce de belirtildiği gibi, Osmanlı toplumunda cinsel söylemin müsamaha gösterdiği erkek eşcinselliği pederastiden ibarettir. Oysa Osmanlı edebiyatında cinsellik konusunun tartışıldığı metinlerde, “pederasti” teriminin hiç kullanılmadığı görülmektedir. Bu konunun anlaşılması, hem Osmanlı metinlerindeki eşcinselliği günümüz eşcinselliğinden ayırarak gerçekten anlamak, hem de cinsel politikaların hasıraltı etmeye çalıştığı cinsel çeşitliliği tanımak için gereklidir. Andrews ve Kalpaklı, pederasti yerine 21. yüzyıl eşcinsellerinin tıbbi bir terim olduğu için uzak durdukları “homoseksüellik” terimini yeğ tutmaktadırlar. David Selim Sayers, “Tıfı Hikâyelerinin Türsel Gelişimi” başlıklı yüksek lisans tezinde “yaşlı talip ile oğlan ilişkisi” ifadesini kullanmıştır. Diğer çalışmalarda konu genellikle “eşcinsellik” terimi kullanılarak tartışılır. Oysa erkek eşcinselliği, artık yetişkin erkeğin tüysüz oğlan ile ilişkisiyle sınırlı değildir. Günümüzde “erkek eşcinselliği” terimi, çoğu zaman iki yetişkin erkeğin ilişkisini imlemektedir. Hâlihazırdaki cinsel söylem içinde pederasti, yetişkin iki erkeğin ilişkisinden daha marjinal bir cinsellik türü, daha netameli bir konu durumuna gelmiştir. Bu durumun nedeni kuşkusuz, pederastın yöneldiği genç erkeğin yaşının kritik sınırlar arasında

bulunmasıdır. Terim konusunun bunca önemsenmesinin nedeni, “eşcinsellik”, “geylik” ya da “homoseksüellik” gibi terimlerin Osmanlı metinlerini okurken yanıltıcı olmalarıdır. David Halperin, bu konuya “homoseksüellik” terimi bağlamında değinmiştir:

Homoseksüellik gibi biraz tavsif edici ve büsbütün bilimsel bir terime, sınıflandırma ilminin bir aygıtı olarak itiraz edilemez, ama terim, antik dünyadaki cinsel yaşamın ayırıcı özelliklerini anlamının önünde ciddi engel teşkil eden ideolojik bir yükü de içermektedir. (Halperin, “One Hundred Years of Homosexuality 36)

David Halperin, eşcinsellik tarihini tartıştığı makalesinde, “homoseksüellik” gibi modern terimlerin eski Yunan'daki eşcinsel ilişkilerle ilgili çalışmalarda yanıltıcı olduğunu söylemektedir. Osmanlı toplumunda cinsellik konusunu tartışmaya açan çalışmalarda Halperin'in bu yerinde saptaması dikkate alınmalıdır. Bu noktada, böyle çalışmalar için “pederasti” teriminin diğer terim ve ifadelerden çok daha uygun bir başlangıç noktası teşkil ettiği belirtilmelidir.

Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi pederasti bağlamında incelenecek olursa, hikâyede yalnızca padişah Cemşid ile Nâyâb'ın ilişkisinin pederasti olarak adlandırılabilceği saptanmalıdır. Gerek Süleyman'ın sâkilerle ilişkilerinde, gerek Nâyâb ile Seyf-i Dil'in aşk hikâyesinde pederasti değil, buluşa ermiş genç delikanlıların oğlan çocukları ile ilişkileri söz konusudur. Bu nedenle, *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi*'nde erkekleri bir araya getiren aşk, Osmanlı şiiri tartışmalarının temellendirilmesi gereken pederasti değildir. Hikâyede anlatılan eşcinsel ilişkilerde, belli bir sosyal konumu olan yetişkin bir erkek bulunmamaktadır. Bu bağlamda, özellikle Nâyâb ile Seyf-

i Dil'in hikâyesi son derece anlamlıdır. Hikâyede pederastiye göz yuman cinsel söylemin, farklı bir erkek eşcinselliğini kesin biçimde yasakladığı görülmektedir. Bu durum, hikâyenin trajik sonunda somutlanır. Norm dışı eşcinsellikleri ve birlikte yaşama hayalleri nedeniyle Nâyâb ile Seyf-i Dil ölümle cezalandırılmaktadır. Nâyâb, dönemin cinsel politikasının uygulayıcısı olarak da düşünülecek olan padişah tarafından öldürülmektedir. Seyf-i Dil ise sevgilisinin ölümüne dayanamayarak üzüntüsünden ölür. Hikâyenin böyle sonlanması, Ze'evi, Andrews ve Kalpaklı'nın Osmanlı erkek eşcinselliğinin sınırları konusunda verdikleri bilgilerle örtüşmektedir.

*Hançerli Hanım Hikâye-i Garibes'i*nde meddah tarafından anlatılan bu küçük hikâyeye, aslında küçük Nâyâb'ın hikâyesidir. Nâyâb, bir pederast olan padişah Cemşid'in sarayından kaçarken, bir bakıma iktidar ilişkilerinden de kaçmaktadır. Bu oğlan çocuğu, Cemşid'den kaçarak, Osmanlı toplumunda kurumsallaşmış olan pederastinin kendisine yüklediği edilgen sevgili rolünü reddetmiş olur. Nâyâb, Seyf-i Dil ile yaşa ve sosyal konuma bağlı hiyerarşilerin bulunmayacağı bir ilişkiyi seçmektedir. Dahası, gizli kapaklı yaşantıları sürdürmek yerine, Seyf-i Dil ile birlikte ortak bir hayat tasarlamaktadırlar. İki âşık, bu hayalleri ile günümüzde evlilik hakkı için mücadele eden eşcinsel çiftleri akla getirmektedir.

Hançerli Hanım Hikâye-i Garibes'i son olarak, Foucault'nun kavramsallaştırması olan "eşcinselliğin kurgulanması" bağlamında kısaca tartışılmalıdır. David Selim Sayers, *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibes'i*'ni de içeren Tıflî hikâyelerinin tarihsel gelişimini incelediği yüksek lisans tezinde, söz konusu hikâyelerin birçok versiyonu olduğunu, erken örnek-

lerden yazmalara ve 19. yüzyıl hurufat yapıtlarına geçilirken, arzu nesnesi oğlanın metinlerden çıkarıldığını belirtmektedir (Sayers, "Tıflî Hikâyelerinin..." 108-109). Sayers, Tıflî hikâyelerinin ilk örneklerinde eşcinselliğin olumlandığını, ancak bu durumun zaman içinde ortaya çıkan örneklerde değiştiğini ve nihayet 20. yüzyıl metinlerinde tamamen ortadan kalktığını, hikâyelerde yalnızca heteroseksüel ilişkinin olumlandığını saptamaktadır. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve izleyen Cumhuriyet yıllarında cinselliğin kurgulanması sürecine edebî metinlerin de dâhil edildiğini, yani cinsel söylemin nasıl faaliyet gösterdiğini açıklamaktadır. Dror Ze'evi'ye göre, "[...] Osmanlı Ortadoğusu 19. yüzyılın ortalarına doğru, metne dayalı cinsel söylemin olagelen bütün biçimlerinden adeta kaçarak utangaç bir sessizliğe gömül[müştür]" (Ze'evi, *Müslüman Osmanlı Toplumunda Arzu ve Aşk* 26). Ze'evi'ye göre, yüzyıllar içinde cinsel söylem heteronormativite⁷ doğrultusunda sürekli değişirken, kitapların yeni baskıları homoerotik içerikten temizlenmekteydi (115).

Osmanlı Orta Doğusu üzerine çalışan Ze'evi'den farklı olarak, batı merkezci çözümlenmelere yönelen ve pederasti konusunu Antik Yunan bağlamında tartışan Foucault, Avrupa tarihi boyunca cinsel politikaların değişimini ve süreç içinde eşcinselliğin bir kategori olarak tanımlanmasını *Cinselliğin Tarihi*'nde şöyle açıklamaktadır:

[...] Westphal'in "ters cinsel duyarlılıklar" üzerine 1870'de yazdığı ünlü makale, bu tutumun doğum tarihi olarak kabul edilebilir- unutulmamalıdır. Eşcinsellik, livata alışkanlığından, bir tür androjini ya da ruhsal hermafroditliğe dönüştürüldüğünde, cinselliğin bir görünümü olarak ortaya çıkmıştır. Livata

alışkanlığı olan, doğru yolu bulmuşken sapan bir döneke olarak görülmekteydi, oysa eşcinsel bundan sonra bir “tür” olmuştur. (39)

Böylece Foucault, modern eşcinselliğin bir kategori olarak 1870 gibi çok yakın bir geçmişte ortaya çıktığını iddia etmekte ve eşcinselliğin nasıl kurgulandığını açıklamaktadır. Foucault’ya göre eşcinsellik, ancak 19. yüzyıl sonunda tıbbi metinlerde bir cinsel sınıf olarak tanımlanmış ve bilimin inceleme konusu durumuna gelmiştir. Böylece, eşcinsellik herkesin zaman zaman tecrübe edebileceği bir cinsel eylem olmaktan çıkarılarak, yalnızca belli bir sınıfın hastalıklı cinselliği olarak tecrit edilmiştir. Sayers’ın çalışması işte bu nedenle önemlidir. Tıfî hikâyelerinin 20. yüzyılda basılan örneklerinde eşcinselliğin heteroseksüellik tarafından ikame edilmesi, Ze’evi’nin Osmanlı Devleti’nde cinsel söyleme ilişkin iddiaları ve Foucault’nun Avrupa cinsellik tarihiyle örtüşmektedir. Sonuç olarak, *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesî*’nin de aralarında bulunduğu Tıfî hikâyeleri, Osmanlı Devleti’nden günümüze kadar sürekli olarak değişen cinsel söylemin edebî metinlerdeki tezahürünü tartışmak için son derece verimli metinlerdir.

Romanlarında aykırı cinselliklere geniş yer veren Attilâ İlhan, *Hangi Seks* adlı kitabında, “[...] ne diye Tanzimat sonrası edebiyatımız cinsel konularda anlaşılabilir bir auto-censure içine girmiş, Karacaoğlan ve Nedim bu ülkede yaşamamış gibi, acaba ne diye bütün cinsel konularda elimiz ayağımız ve en kötüsü dilimiz bağlanmıştı?” (17) diye sorar. Dror Ze’evi, İlhan’ın bu çarpıcı sorusunun yanıtını Batılılaşmaya bağlı olarak ortaya çıkan değişim sürecinde aramaktadır. Ze’evi’ye göre, Batı kökenli yeni ka-

nunlar, modern tıbbi kuramlar ve mutasavvıfların faaliyetlerinin yasaklanması İlhan’ı rahatsız eden sessizliğin nedeni (Ze’evi, *Müslüman Osmanlı Toplumunda Arzu ve Aşk* 25). Benzer biçimde, Murat Bardakçı’ya göre “[b]ir zamanlar kendi cinslerine meyleden erkeklerin daha sonra kadınlara dönmeleri yahut eski alışkanlıkların gizlenmeye başlaması, Avrupalılaşma yolunda ilk adımların atıldığı Tanzimat’tan, yani 1839’dan sonradır” (Bardakçı, *Osmanlı’da Seks* 94). İki yazar da, özellikle 19. yüzyılda Batılılaşmaya bağlı olarak cinsel söylemin radikal biçimde değiştiğini belirtmektedir. Attilâ İlhan’ın yukarıda isimlerini saydığı Karacaoğlan ve Nedim gibi şairlerin eserlerinin yanı sıra, birçok Osmanlı edebiyatı, halk edebiyatı ve modern Türk edebiyatı metni anlattıkları sıra dışı aşklarla ilgili olarak tartışılabilir. Walter Andrews, Mehmet Kalpaklı, Nuran Tezcan, Selim Sırrı Kuru gibi yazarların gazeller, mesneviler ve şehrenizler üzerine son yıllarda yaptıkları çalışmalar, bugün artık homoerotik bir Osmanlı şiir geleneğinden söz edilmesini olanaklı kılmaktadır. Benzer biçimde, *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesî*’nin de aralarında bulunduğu dokuz Tıfî hikâyesinde anlatılan aşk hikâyeleri, Türk edebiyatında homoerotik bir halk hikâyesi geleneğini imlemektedir. Bu realist ve homoerotik metinlerin incelenmesi, divan şiirinde sevgilinin cinsiyeti konusundaki tartışmaları da derinleştirecek ve zenginleştirecektir.

Son olarak, Türk toplumunda eşcinselliğin tarihsel gerçekliğini tartışmak için yalnızca edebî metinlerin yeterli olmadığı belirtilmelidir. Böyle önemli bir tartışma, edebî metinleri de içeren birçok kaynağı gereksinmektedir.

NOTLAR

1 Atilla Şentürk, konuyu “Osmanlı Şiirinde Aşk’a Dair” başlıklı makalesinde tartışmaktadır. Şentürk’e göre, Osmanlı şiirinde anlatılan idealize edilmiş platonik aşkı anlamak için, günümüz okuru tasavvuf ve İslam kültürünün aşk anlayışı konusunda donanımlı olmalıdır (56-58). Şentürk, Müslüman Osmanlı toplumundaki yeri nedeniyle kadın için şiir yazılmadığını hatırlatarak, Osmanlı şiirini homoseksüel temayüllerin ürünü olarak görenleri yadırgadığını belirtir (63).

2 Nuran Tezcan, “Güzele Bir Şehrengizden Bakış” başlıklı makalesinde, Lâmi’î Çelebi’nin Bursa şehrengizini incelemektedir. Tezcan, Lâmi’î Çelebi’nin kırk güzel erkeği adlarını da vererek şiirlerinde tanıttığını ve övdüğünü belirtir (169). Şentürk gibi Tezcan da, tasavvuf konusuna, bu bağlamda dünyevi aşk ve ilahi aşka değinir (166-67). Ancak Nuran Tezcan, Lâmi’î Çelebi’nin şehrengizinde anlatılan aşkın dünyevi bir aşk olduğunu ve divan şiirinin konusu olan aşktan ayrıldığını belirtir (176). Tezcan, Şentürk’ten ve birçok araştırmacıdan farklı olarak, Osmanlı şiirinin homoerotik geleneğini aydınlatmaya çalışır ve homoerotik metinleri görmezlikten gelen homofobik tavra işaret eder.

3 *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi*’nde yalnızca homoerotizmin söz konusu olmadığı, metinde Süleyman’ın Kamer’e aşkının ve Hançerli Hanım’ın Süleyman için beslediği hastalıklı tutkunun da anlatıldığı belirtilmelidir. Süleyman’ın sâkilerle öpüşmesi kadar, Kamer ile öpüşmesi de metinde anlatılmaktadır. Bu nedenle hikâyedeki homoerotizm, kadının toplumdaki yeri gibi, ya da kadının erkekle ilişkisinin anlatılmaması gibi nedenlerle açıklanamaz. Dahası, hikâyede anlatılan eşcinsel ilişkiler idealize edilmiş bir aşk anlayışından uzaktır. Süleyman, özellikle oğlan çocukları ile ilişkilerinde cinselliği ve bedensel aşkın sarhoşluğunu yaşamaktadır.

4 İngilizce “pederasti” teriminin dilimizde livata, lutilik, kulamparalık ve oğlancılık gibi karşılıkları vardır. Bu terimler, özellikle argo çağrışımları nedeniyle tercih edilmemiştir.

5 David Halperin, queer kuramı ve toplumsal cinsiyet konuları üzerine çalışan Amerikalı bir kuramcıdır. Halperin, eşcinsellik konusunu özellikle Antik Yunan’da pederasti bağlamında tartışmaktadır. David Halperin’in çalışmaları, hiç kuşkusuz Foucault’nun pederasti üzerine yazdıkları ve Türk yazarların araştırmalarıyla birlikte, Osmanlı toplumunda erkek eşcinselliğinin gerçekten anlaşılmasını sağlayabilir.

6 Pederasti söz konusu olduğunda, genç partnerin yaşıyla ilgili birbirinden farklı sınırların belirlendiği görülmektedir. Editörlüğünü George E. Haggerty’nin yaptığı *Gay Histories and Cultures* (Eşcinsel Tarihleri ve Kültürleri) adlı kitap, bu konuda başvurulabilecek bir diğer kaynaktır. Kitapta,

genç partnerin yirmili yaşlarının başında olabileceği, ama genellikle on sekiz yaşından genç olduğu bilgisi yer almaktadır (672).

7 Tamsin Spargo, queer kuramını tartıştığı *Foucault ve Kaçıklık Kuramı* adlı kitabında “heteronormativite” terimini açıklamaktadır. Terim, çağdaş Batı cinsiyet sisteminde heteroseksüelliği norm, diğer bütün cinsel etkinlikleri normdan sapma olarak görmek anlamına gelmektedir (76).

KAYNAKLAR

Andrews, Walter G. ve Mehmet Kalpaklı, 2005, *The Age of Beloveds*, Amerika, Duke Üniversitesi Basımevi.

Bardaççı, Murat, 2005, *Osmanlı’da Seks*, İstanbul, İnkılâp Kitabevi.

Dino, Güzin, 2008, *Türk Romanının Doğuşu*, İstanbul, Agora Kitaplığı.

Dynes, Wayne R., ed., 1990, *Encyclopedia of Homosexuality* (Eşcinsellik Ansiklopedisi), İngiltere, St. James Yayıncılık, 959-70.

Ertop, Konur, 1977, *Türk Edebiyatında Seks*, İstanbul, Seçme Kitaplar.

Foucault, Michel, 2007, *Cinselliğin Tarihi*, İstanbul, Ayrıntı Yayınları.

Haggerty, George E., ed., 2000, *Gay Histories and Cultures* (Eşcinsel Tarihleri ve Kültürleri), New York, Garland Yayıncılık, 672-75.

Halperin, David, 1986, “One Hundred Years of Homosexuality” (Eşcinselliğin Yüz Yılı), *Diacritics*, 16. cilt, 2. sayı, 34-45.

İlhan, Atilla, 1982, *Hangi Seks*, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Sayers, David Selim, 2005, “Tıflı Hikâyelerinin Türsel Gelişimi”, Bilkent Üniversitesi, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Spargo, Tamsin, 2000, *Foucault ve Kaçıklık Kuramı*, çev. Kaan H. Ökten, İstanbul, Everest Yayınları.

Şentürk, Ahmet Atilla, 2004, “Osmanlı Şiirinde Aşk’a Dair”, *Doğu Batı*, 26. sayı, 55-68.

Tezcan, Nuran, 2001, “Güzele Bir Şehrengizden Bakış”, *Türkoloji Dergisi*, 14. cilt, 1. sayı, 161-94.

Yakup Çelik, haz., 1999, *Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesi*, Ankara, Akçağ Yayınları.

Ze’evi, Dror, 2008, *Müslüman Osmanlı Toplumunda Arzu ve Aşk*, çev. Fethi Aytuna, İstanbul, Kitap Yayınevi.